

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
Departament Badań Społecznych i Warunków Życia

Notatka sygnałna

WYNIKI BADAŃ GUS

Ubóstwo w Polsce w 2011 r.

(na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych)

W niniejszej notatce prezentujemy informacje dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2011 roku, oszacowane na podstawie badania budżetu gospodarstw domowych. Podobnie jak w latach poprzednich, przedstawiamy dane z uwzględnieniem różnych granic ubóstwa, najwięcej uwagi poświęcając analizie zasięgu ubóstwa skrajnego. Integralną część notatki stanowią uwagi metodologiczne. Zawierają one podstawowe informacje dotyczące przyjętych zasad pomiaru ubóstwa, których znajomość jest niezbędna dla właściwej interpretacji prezentowanych danych.

PLAN NOTATKI:

1. UWAGI METODOLOGICZNE
2. ZMIANY WARTOŚCI WSKAŹNIKÓW ZAGROŻENIA UBÓSTWEM W 2011 ROKU
3. ZMIANY ZASIĘGU UBÓSTWA W RÓŻNYCH GRUPACH GOSPODARSTW DOMOWYCH W PORÓWNANIU Z ROKIEM 2010
4. ZAGROŻENIE UBÓSTWEM W RÓŻNYCH GRUPACH GOSPODARSTW
5. TERYTORIALNE ZRÓŻNICOWANIE ZASIĘGU UBÓSTWA
6. CZY GOSPODARSTWA DOMOWE PRZEWIDYWAŁY POPRAWĘ SWOJEJ SYTUACJI MATERIALNEJ?
7. PODSUMOWANIE

UWAGI METODOLOGICZNE

W analizach ubóstwa obiektywnego za syntetyczną miarę dobrobytu ekonomicznego gospodarstwa domowego przyjęto **poziom wydatków**. Gospodarstwo domowe (a tym samym wszystkie osoby wchodzące w jego skład) zostaje uznane za ubogie (zagrożone ubóstwem), jeżeli poziom jego wydatków (łącznie z wartością artykułów otrzymanych nieodpłatnie oraz pobranych z indywidualnego gospodarstwa rolnego, działki bądź z prowadzonej działalności na własny rachunek) jest niższy od wartości przyjętej za granicę ubóstwa.

Aby wyeliminować wpływ, jaki na koszty utrzymania gospodarstw domowych wywiera ich skład społeczno-demograficzny, zarówno przy obliczaniu poziomu wydatków w gospodarstwach domowych, jak i przy ustalaniu granic ubóstwa (relatywnego oraz skrajnego) zastosowano tzw. **oryginalną skalę ekwiwalentności**. Według tej skali wagę 1 przypisuje się pierwszej osobie w gospodarstwie domowym w wieku 14 lat i więcej; 0,7 – każdej następnej osobie w tym wieku; 0,5 – każdemu dziecku w wieku poniżej 14 lat. Oznacza to, że granica ubóstwa skrajnego i relatywnego dla gospodarstwa 4-osobowego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwojga dzieci jest 2,7 razy wyższa niż dla gospodarstwa 1-osobowego (por. tabl. 1).

W przypadku granicy ustawowej nie stosuje się skal ekwiwalentności. Przy obliczaniu granic ubóstwa obowiązują dwie wielkości progowe: dla osoby samotnie gospodarującej (gospodarstwo jednoosobowe) oraz dla osoby w rodzinie (bez względu na wiek osób). Od października 2006 r. dla osoby samotnie gospodarującej jest to kwota 477 złotych, zaś dla osoby w gospodarstwie wieloosobowym – 351 złotych. Opisane zasady sprawiają, że w 2011 r. wartości granic ubóstwa skrajnego dla niektórych gospodarstw domowych (w zależności od ich składu osobowego) przewyższały wartość granicy ubóstwa ustawowego.

**TABL. 1 - GRANICE UBÓSTWA DLA WYBRANYCH TYPÓW GOSPODARSTW
W IV KWARTALE 2010 I 2011 R.**

Granice ubóstwa	Gospodarstwa 1- osobowe		Gospodarstwa 4 - osobowe (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14)	
	2010	2011	2010	2011
	w zł			
Skrajnego (minimum egzystencji)	466	495	1257	1336
Relatywnego	665	690	1795	1863
Ustawowego	477	477	1404	1404
Urealniona ustawowa (w cenach z IV kwartału 2006 r.)	544	568	1601	1672

WYBRANE SPOSOBY POMIARU UBÓSTWA

Mówiąc najbardziej ogólnie, ubóstwo można pojmować w sposób absolutny lub względny (relatywny).

W **podejściu absolutnym** ubogie są te gospodarstwa domowe, te osoby, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe. W **podejściu względnym** ubóstwo rozważane jest jako forma nierówności, nadmiernego dystansu między poziomem życia poszczególnych grup ludności: ubogie są te osoby, te rodziny, których poziom życia jest znacznie niższy niż pozostałych członków danego społeczeństwa.

Konsekwencje dokonanego wyboru między pojmowaniem ubóstwa w sposób absolutny lub względny są bardzo ważne. W podejściu absolutnym zmiany norm dotyczących zaspokojenia potrzeb podstawowych następują raczej powoli i nawet niewielki ogólny wzrost dochodów w perspektywie krótkoterminowej może wpłynąć na ograniczenie zasięgu ubóstwa. Poprzez znaczący wzrost ekonomiczny można doprowadzić do istotnego ograniczenia lub do prawie całkowitej likwidacji ubóstwa. W podejściu względnym natomiast ubóstwo nie może zostać w praktyce całkowicie wyeliminowane. Kiedy ma miejsce ogólny wzrost poziomu dochodów odsetek ubogich może pozostać taki sam. Zmieni się on jedynie na skutek zmian rozkładu dochodów: spadek udziału ubogich następuje w wyniku zmniejszenia nierównomierności rozdziału dochodów.

Przy obliczaniu zasięgu ubóstwa obiektywnego GUS uwzględnia **następujące granice ubóstwa:**

- 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych, jako **relatywną** granicę ubóstwa,
- kwotę, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej jako **tzw. ustawową** granicę ubóstwa,
- poziom minimum egzystencji obliczany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS), jako **granicę ubóstwa skrajnego**; minimum egzystencji uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od

tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia. Za punkt wyjścia do ustalania granic ubóstwa skrajnego bierze się poziom minimum obliczony dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego a następnie mnoży się tę wartość przez liczbę „osób ekwiwalentnych”. Przyjęcie tej reguły powoduje, że wartość granic ubóstwa skrajnego różni się (z wyjątkiem jednoosobowego gospodarstwa pracowniczego) od poziomu minimum egzystencji oszacowanego przez IPiSS dla konkretnego typu gospodarstwa (na przykład 4-osobowego gospodarstwa pracowniczego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwojga dzieci).

Do oceny zasięgu ubóstwa wykorzystuje się prosty miernik zwany **stopą ubóstwa** lub wskaźnikiem zagrożenia ubóstwem. Oblicza się go jako iloraz liczby jednostek (gospodarstw domowych lub osób) ubogich do liczby jednostek w całej populacji. Podawany w procentach mówi on, jaki jest odsetek ubogich w danej populacji.

ZMIANY WARTOŚCI WSKAŹNIKÓW ZAGROŻENIA UBÓSTWEM W 2011 ROKU

Jak zmieniły się wartości głównych wskaźników ubóstwa?

Po okresie spadku w latach 2006-2008, a następnie paroletniej stabilizacji, w roku 2011 odnotowano wzrost poziomu zagrożenia ubóstwem skrajnym w Polsce (por. wykres 1). Odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego (tzn. znajdujących się poniżej minimum egzystencji) wzrósł o 1 pkt. proc. w stosunku do roku 2010 i wyniósł 6,7%.

Na nieco niższym poziomie niż w poprzednim roku kształtowała się wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym - 16,7% w 2011 roku w porównaniu z 17,1% w roku 2010, przy czym w tym czasie realna wartość relatywnej granicy ubóstwa nieznacznie spadła.

Poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa żyło 6,5% osób w gospodarstwach domowych (spadek o 0,8 pkt. proc.). Należy przy tym zauważyć, że po raz pierwszy odsetek osób w gospodarstwach domowych skrajnie ubogich był wyższy niż odsetek osób

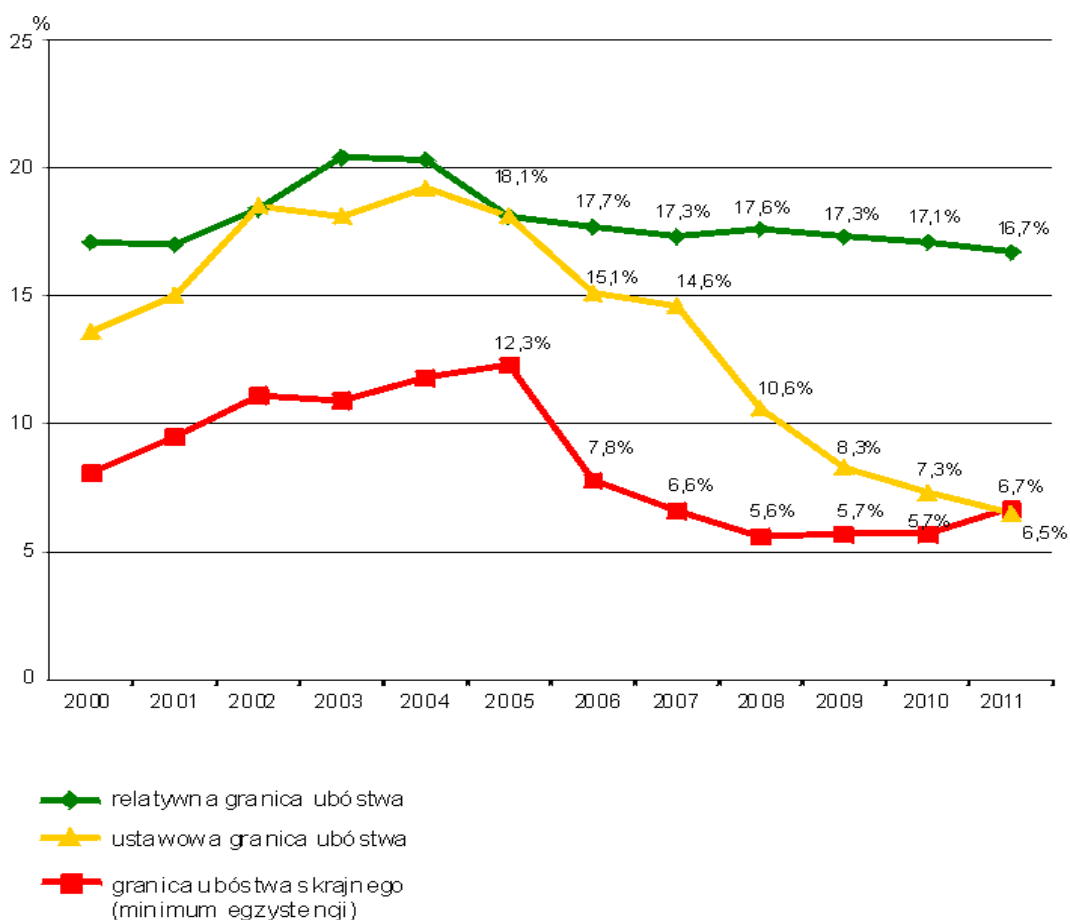
w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej kwot uprawniających do ubiegania się o przyznanie świadczeń pieniężnych z systemu pomocy społecznej.

Dlaczego niezmiennie od lat spada odsetek osób żyjących w sferze ubóstwa ustawowego?

Jedną z przyczyn stałego spadku wartości wskaźnika zagrożenia tzw. ubóstwem ustawowym jest to, że od 1 października 2006 roku nie zmieniła się nominalna wartość progów interwencji socjalnej, a tym samym wartość granicy ubóstwa ustawowego.

Inną sytuację odnotowalibyśmy, przyjmując jako granicę ubóstwa ustawowego poziom progów interwencji urealniony wskaźnikiem wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych od czasu ich wprowadzenia, czyli od IV kwartału 2006 roku; tak obliczona stopa ubóstwa ustawowego w 2011 r. wyniosłaby nie 6,5%, a 11,4%, co oznacza wzrost o 0,6 punktu procentowego w stosunku do tak samo obliczonej granicy ubóstwa za rok 2010.

**WYKRES 1. ZAGROŻENIE UBÓSTWEM W POLSCE W LATACH 2000 – 2011
(WEDŁUG PRZYJĘTYCH W DANYM ROKU GRANIC UBÓSTWA)**

Źródło: Szacunki GUS na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

ZMIANY ZASIĘGU UBÓSTWA W RÓŻNYCH GRUPACH GOSPODARSTW DOMOWYCH W ROKU 2011

Kto był bardziej zagrożony skrajnym ubóstwem niż w roku 2010?

W 2011 roku zanotowano zwiększenie się zagrożenia ubóstwem skrajnym w niemal wszystkich grupach gospodarstw domowych (por. tabl. 2).

Najbardziej niekorzystne zmiany dotknęły osoby zamieszkałe w gospodarstwach domowych rolników – zagrożenie ubóstwem skrajnym wzrosło o 4,2 pkt. proc. – czyli niemal o połowę – względem r. 2010 i osiągnęło poziom 13,1% – najwyższy od roku 2005. Wzrost nastąpił po kilkuletnim okresie stabilizacji – w latach 2007-2010 poziom ubóstwa skrajnego w gospodarstwach domowych rolników utrzymywał się w granicach 9-10%.

Do możliwych przyczyn wzrostu ubóstwa wśród rolników należy zaobserwowany w tej grupie gospodarstw 2011 roku spadek poziomu dochodu rozporządzalnego *per capita*; w ujęciu realnym wyniósł on ponad 8% i był znacznie większy niż w pozostałych grupach gospodarstw domowych. Za główny powód tego spadku należy uznać znaczne zmniejszenie się poziomu dopłat do użytkowanych gospodarstw rolnych - o ok. 40% w porównaniu z rokiem 2010¹. Wpływ dopłat unijnych na sytuację materialną gospodarstw rolników widoczny był również w 2006 roku, kiedy mieliśmy do czynienia z sytuacją odwrotną, tzn. otrzymane dodatkowe środki przyczyniły się do istotnego spadku zagrożenia ubóstwem ekonomicznym. Ze wstępnych analiz danych za 2011 rok wynika również, że nastąpił wzrost wewnętrznego zróżnicowania w grupie gospodarstw rolników, a zagrożenie skrajnym ubóstwem najbardziej zwiększyło się wśród osób mieszkających w gospodarstwach o najmniejszej powierzchni użytków rolnych (poniżej 2 ha).

Istotnie pogorszyła się również sytuacja gospodarstw domowych rencistów – w tym przypadku wzrost odsetka osób w gospodarstwach znajdujących się poniżej minimum egzystencji wyniósł ok. 1/3 (tj. zwiększył się o 3,4 pkt. proc. w stosunku do roku poprzedniego – z 9,6 do 13,0%).

Czy zasięg skrajnego ubóstwa zmniejszył się w którejś z grup gospodarstw?

Wyjątki były nieliczne, a odnotowane spadki – nieznaczne. O zmniejszeniu się zagrożenia ubóstwem skrajnym w 2011 roku można mówić w odniesieniu do gospodarstw domowych osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł innych niż emerytury i renty

¹ Szerzej zob.: *Sytuacja gospodarstw domowych w 2011 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, informacja sygnałowa na konferencję prasową GUS w dn. 31.05.2012 r.

(w porównaniu z rokiem 2010 odnotowano spadek o 0,5 pkt. proc.) oraz gospodarstw składających się z jednego rodzica z dziećmi na utrzymaniu (spadek o 0,6 pkt. proc.). Różnice te są jednak na tyle niewielkie, że nie uprawniają do jednoznacznie pozytywnej odpowiedzi na postawione pytanie.

TABL. 2 - Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według wybranych cech społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych w latach 2010-2011

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej						
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa		urealnionej ustawowej granicy ubóstwa*
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2011
OGÓŁEM	5,7	6,7	17,1	16,7	7,3	6,5	11,4
Grupy społeczno-ekonomiczne gospodarstw domowych							
Pracowników	5,1	5,7	16,3	15,3	6,9	5,8	10,7
Rolników	8,9	13,1	25,9	28,7	12,1	13,4	21,3
Pracujących na własny rachunek	2,2	3,4	9,3	9,9	3,3	3,4	7,2
Emerytów	3,9	4,6	13,3	12,6	4,1	3,7	6,7
Rencistów	9,6	13,0	25,4	26,4	10,1	10,7	16,9
Utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł	22,4	21,9	41,9	41,0	27,0	23,2	33,3
Typy gospodarstw domowych							
1 osobowe	2,0	2,4	6,7	6,3	2,4	2,1	3,9
Małżeństwa:							
bez dzieci na utrzymaniu	1,6	1,7	6,1	5,5	1,0	0,8	1,6
z 1 dzieckiem	1,9	2,3	7,4	6,7	1,9	1,6	3,6
z 2 dziećmi	3,7	4,8	14,7	13,8	5,4	4,7	9,1
z 3 dziećmi	9,8	10,4	27,5	25,8	14,1	12,2	21,1
z 4 dziećmi i więcej na utrzymaniu	24,0	24,0	43,7	47,2	34,3	29,6	44,7
matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu	7,8	7,2	18,4	19,2	10,5	6,9	13,7

* w cenach z IV kwartału 2006 r.

Źródło: Szacunki GUS na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

Jak głębokie jest ubóstwo w Polsce?

Głębokość ubóstwa określa się najczęściej za pomocą wskaźnika luki dochodowej bądź wydatkowej. Informuje on o tym, o ile procent przeciętne dochody lub wydatki gospodarstw ubogich są niższe od wartości granicy ubóstwa.

W 2011 roku wartość wskaźnika luki wydatkowej w odniesieniu do gospodarstw uznanych za skrajnie ubogie wyniosła 19%, podobnie jak w przypadku gospodarstw o wydatkach poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa; natomiast poziom wydatków gospodarstw, które znajdowały się w sferze ubóstwa relatywnego był niższy od granicy ubóstwa relatywnego przeciętnie o 22 %. W 2010 roku wartości te były bardzo podobne.

ZAGROŻENIE UBÓSTWEM W RÓŻNYCH GRUPACH GOSPODARSTW

Ubóstwo w różnym stopniu dotyka poszczególne grupy społeczne, ale społeczna mapa zagrożenia ubóstwem w Polsce nie zmienia się istotnie od lat.

Czy ubóstwem zagrożeni są zwłaszcza członkowie gospodarstw osób bezrobotnych?

Tak, miejsce zajmowane na rynku pracy jest ważnym czynnikiem wpływającym na sytuację materialną jednostki i jej rodziny. Od lat ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby i rodziny osób bezrobotnych. W 2011 roku w gospodarstwach domowych posiadających w swoim składzie co najmniej 1 osobę bezrobotną zagrożonych ubóstwem ustawowym było ok. 11,5% osób, a w gospodarstwach z 2 i więcej osobami bezrobotnymi problem ten dotyczył niemal co trzeciej osoby. Z kolei w gospodarstwach bez osób bezrobotnych jedynie co dwudziesta osoba żyła poniżej granicy ubóstwa ustawowego. Stopa ubóstwa skrajnego wynosiła odpowiednio - ok.12,5%, ok. 34,5% i ok. 5%.

Czy wykonywanie jakiegokolwiek pracy zarobkowej gwarantuje miejsce poza sferą ubóstwa?

Nie, ponieważ pauperyzacji sprzyja również **wykonywanie pracy niskopłatnej**. Dotyczy to przede wszystkim osób o niskim poziomie wykształcenia, które pracują na stanowiskach robotniczych. W rodzinach, których główny strumień dochodów pochodził z **pracy**

najemnej na stanowisku robotniczym, w 2011 roku stopa ubóstwa skrajnego wyniosła niemal 9%, a stopa ubóstwa ustawowego – nieznacznie powyżej 9%.

Dużo lepszą gwarancję na pozostawanie poza sferą ubóstwa skrajnego stanowią dochody z pracy najemnej na **stanowiskach nierobotniczych** – poniżej minimum egzystencji znajdowało się jedynie nieco ponad 1,5% osób z gospodarstw utrzymujących się głównie z takich dochodów; podobny odsetek dotyczył w tej grupie gospodarstw ubóstwa ustawowego.

Jaka była sytuacja materialna rencistów, emerytów i rodzin utrzymujących się z innych świadczeń społecznych?

Zasięg ubóstwa jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od przeważającego źródła utrzymania gospodarstwa. W 2011 roku w najtrudniejszej sytuacji były rodziny utrzymujące się głównie ze świadczeń społecznych innych niż emerytury i renty (stopa ubóstwa ustawowego – ok. 31%, skrajnego – ok. 30%).

Bardziej niż przeciętnie narażeni na ubóstwo byli również członkowie gospodarstw, których podstawę utrzymania stanowiły renty (ok. 13% osób w sferze ubóstwa skrajnego i nieco ponad 10,5% w sferze ubóstwa ustawowego).

Natomiast zasięg ubóstwa ekonomicznego wśród osób w gospodarstwach utrzymujących się głównie z emerytur był niższy niż średnia dla ogółu gospodarstw domowych; ubóstwem skrajnym było zagrożonych ok. 4,5% mieszkańców gospodarstw emerytów, a ustawowym – ok. 3,5%.

Czy można powiedzieć, że zasięg ubóstwa w gospodarstwach rolników zależał m.in. od wielkości gospodarstwa rolnego?

Tak, wśród rodzin rolników, poziom ubóstwa jest wyraźnie skorelowany m.in. z powierzchnią użytków rolnych gospodarstwa. Ogólnie – poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa znajdowało się w 2011 r. niemal 13,5% osób w gospodarstwach domowych rolników, a nieco ponad 13% żyło poniżej minimum egzystencji. W najtrudniejszej sytuacji były osoby mieszkające w gospodarstwach rolników, których powierzchnia użytków rolnych wynosiła mniej niż 2 hektary – wskaźniki zagrożenia ubóstwem skrajnym i ustawowym były dla nich mniej więcej dwukrotnie wyższe niż dla ogółu osób w gospodarstwach domowych rolników.

Czy ubóstwo dotyczyło również gospodarstw osób z wyższym wykształceniem?

Wyższe wykształcenie głowy gospodarstwa domowego praktycznie eliminuje gospodarstwo domowe z populacji skrajnie ubogich (niespełna 1% osób z takich gospodarstw znajdowało się w 2011 roku poniżej granicy ubóstwa skrajnego) oraz ze sfery ubóstwa ustawowego (nieco ponad 0,5% osób).

Dla porównania wśród gospodarstw domowych, w których głowa gospodarstwa ukończyła co najwyżej szkołę gimnazjalną stopa ubóstwa ustawowego wynosiła ok. 14%, a stopa ubóstwa skrajnego - ok. 15%; w przypadku, gdy głowa gospodarstwa domowego posiadała wykształcenie zasadnicze zawodowe, wartości tych wskaźników były znacząco niższe i kształtowały się na poziomie ok. 9,5%.

Jak wyglądała sytuacja dzieci i młodzieży?

W Polsce zagrożenie ubóstwem dzieci i młodzieży jest znacznie silniejsze niż dorosłych. W 2011 r. ok. 10,5% dzieci do lat 18 wchodziło w skład gospodarstw, w których poziom wydatków był niższy od ustawowej granicy ubóstwa. W gospodarstwach, których wydatki były niższe od minimum egzystencji żyło natomiast ponad 9% osób poniżej 18 roku życia. W konsekwencji w 2011 r. dzieci i młodzież do lat 18 stanowiły ok. 31% populacji zagrożonej skrajnym ubóstwem, podczas gdy w populacji ogółem do tej grupy wiekowej należała mniej więcej co piąta osoba.

W jakiej sytuacji znajdowały się osoby starsze?

Wśród **osób powyżej 65 roku życia** zasięg ubóstwa ekonomicznego jest mniejszy niż wśród dzieci i młodzieży. W ubiegłym roku ok. 4% osób starszych należało do gospodarstw domowych uznanych za skrajnie ubogie, a ok. 3% żyło w gospodarstwach znajdujących się poniżej granicy ubóstwa ustawowego. Osoby powyżej 65 roku życia stanowiły ok. 7,5% ogółu osób zagrożonych ubóstwem skrajnym, natomiast w populacji ogółem do tej grupy wiekowej należała mniej więcej co siódma osoba.

Co można powiedzieć o ubóstwie wśród rodzin wielodzietnych i niepełnych?

Grupę najbardziej zagrożoną ubóstwem stanowią rodziny wielodzietne. Już przy trojgu dzieci odsetek ubogich, niezależnie od przyjętego progu ubóstwa, przekracza przeciętną. Wśród małżeństw z co najmniej 4 dzieci na utrzymaniu - ok. 29,5% osób żyło w 2011 r.

w sferze ubóstwa ustawowego i ok. 24% w sferze ubóstwa skrajnego. Dla porównania - osoby z rodzin niepełnych były we względnie lepszej sytuacji niż osoby z rodzin wielodzietnych. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem ustawowym dla rodzin niepełnych wynosił ok. 7%, podobnie jak wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym.

Jakie główne wnioski płyną z analizy danych dotyczących gospodarstw z osobami niepełnosprawnymi?

Do czynników zwiększających zagrożenie ubóstwem należy zaliczyć również obecność w rodzinie osób niepełnosprawnych. W najtrudniejszej sytuacji znajdują się rodziny z dwiema i więcej osobami niepełnosprawnymi oraz te, w których jest przynajmniej jedno niepełnosprawne dziecko. Ubóstwem ustawowym i skrajnym w 2011 r. zagrożony był około co ósmy mieszkaniec gospodarstw domowych z co najmniej dwiema osobami niepełnosprawnymi; natomiast wśród osób w gospodarstwach domowych, w których znajdowało się przynajmniej jedno dziecko do lat 16 posiadające orzeczenie o niepełnosprawności, wartość wskaźnika ubóstwa ustawowego kształtowała się na podobnym poziomie, zaś ubóstwo skrajne dotyczyło nieco mniejszego odsetka osób – ok. 9,5 % (por. tabl. 3).

TABL. 3 - WSKAŹNIKI ZAGROŻENIA UBÓSTWEM W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH Z OSOBAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI PRAWNIE W LATACH 2010-2011

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej						
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa		urealnionej ustawowej granicy ubóstwa*
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2011
OGÓŁEM	5,7	6,7	17,1	16,7	7,3	6,5	11,4
Gospodarstwa domowe z co najmniej 1 osobą niepełnosprawną	7,9	9,2	22,5	22,4	9,5	8,7	15,4
w tym:							
z niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego	8,6	9,2	22,2	21,9	9,3	8,2	14,1
przynajmniej z 1 dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności	11,7	9,7	28,2	26,7	16,2	12,3	23,6
Gospodarstwa domowe bez osób niepełnosprawnych	5,1	6,0	15,5	15,0	6,6	5,9	10,3

* w cenach z IV kwartału 2006 r.

Źródło: Szacunki GUS na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

TERYTORYALNE ZRÓŻNICOWANIE ZASIĘGU UBÓSTWA

Różnice w zasięgu ubóstwa skrajnego, relatywnego i ustawowego można zaobserwować w wymiarze terytorialnym, w tym lokalnym, jak również w zależności od wielkości miejscowości.

**TABL. 4 – WSKAŹNIKI ZAGROŻENIA UBÓSTWEM EKONOMICZNYM W LATACH 2010-2011
WEDŁUG MIEJSCA ZAMIESZKANIA**

Wyszczególnienie	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej						
	granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa		urealnionej ustawowej granicy ubóstwa*
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2011
OGÓŁEM	5,7	6,7	17,1	16,7	7,3	6,5	11,4
Miasta razem	3,4	4,2	11,9	11,5	4,4	4,1	7,4
o liczbie mieszkańców:							
500 tys. i więcej	0,9	1,1	3,7	3,4	1,1	0,9	1,8
200 - 500	3,5	3,2	10,4	9,7	4,2	3,2	5,6
100 - 200	4,4	3,8	12,6	11,8	5,2	4,3	7,3
20 - 100	3,1	4,4	12,2	13,0	4,2	4,6	8,2
poniżej 20 tys.	5,4	7,4	19,0	17,5	7,1	6,7	12,4
Wieś	9,4	10,9	25,4	25,0	11,9	10,4	17,9

* w cenach z IV kwartału 2006 r.

Źródło: Szacunki GUS na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

Czy na wsi mieszkało więcej ubogich niż w miastach?

Podobnie jak w poprzednich latach zasięg ubóstwa był zdecydowanie większy na wsi niż w miastach (por. tabl. 4). W konsekwencji mieszkańcy wsi stanowili ponad 60% osób żyjących poniżej granicy ubóstwa skrajnego i ustawowego, podczas gdy udział ludności wiejskiej wśród ogółu ludności Polski stanowił mniej niż 40%.

Należy zauważyć, że wskaźniki zagrożenia ubóstwem ekonomicznym dla najmniejszych miast przybierały wyraźnie wyższe wartości niż w przypadku miast liczących ponad 20 tysięcy mieszkańców; w najmniejszych miastach skrajne ubóstwo dotyczyło ok. 7,5%

mieszkańców, zaś w pozostałych wahało się od nieco ponad 1% (miasta powyżej 500 tys. mieszk.) do ok. 4,5% (miasta liczące od 20 do 100 tys. mieszk.).

Czy różnice między wsią a miastem pogłębiały się?

W 2011 roku, w porównaniu z rokiem poprzednim, odnotowano wzrost zasięgu skrajnego ubóstwa w najmniejszych miastach (o ok. 2 pkt. proc.), na wsi (o ok. 1,5 pkt. proc.), a także w miastach liczących od 20 do 100 tysięcy mieszkańców (o ok. 1,3 pkt. proc.); natomiast w pozostałych klasach miejscowości odsetek osób żyjących w gospodarstwach domowych uznanych za skrajnie ubogie kształtował się na poziomie zbliżonym do odnotowanego w roku 2010.

W których województwach odsetek ubogich był najwyższy?

W 2011 roku ubóstwo ekonomiczne nadal w największym stopniu dotyczyło mieszkańców czterech województw północno-wschodnich i wschodnich: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego i świętokrzyskiego (por. mapa 1). Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym osiągał tam wartość od 10 do ponad 11%, ubóstwem relatywnym – od ok. 23 do niemal 26%, zaś w sferze ubóstwa ustawowego znajdowało się ok. 9% osób w gospodarstwach domowych mieszkających w województwie świętokrzyskim i ok. 10% w pozostałych z wymienionych województw.

W ujęciu regionalnym (por. mapy 2 i 3) najuboższe były regiony wschodni oraz północny.

W których województwach zasięg ubóstwa jest najmniejszy?

Najniższe odsetki osób w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem skrajnym odnotowano w województwach południowych: dolnośląskim, opolskim, śląskim i małopolskim, a także w województwie mazowieckim i w lubuskim. W ostatnim z wymienionych województw wartość tego wskaźnika była najniższa w całym kraju

i wynosiła niewiele ponad 3%, zaś w pozostałych odsetek osób mieszkających w gospodarstwach o wydatkach poniżej minimum egzystencji był bardzo zbliżony i wynosił niespełna 5%. Natomiast ubóstwo relatywne dotyczyło od nieco ponad 10% osób w gospodarstwach domowych w woj. opolskim do niespełna 15% w woj. małopolskim.

W ujęciu regionalnym najmniejsze odsetki osób żyjących w gospodarstwach zagrożonych ubóstwem ekonomicznym odnotowano w regionach południowo-zachodnim, południowym oraz centralnym.

Jaka była sytuacja na Mazowszu i w Łódzkiem?

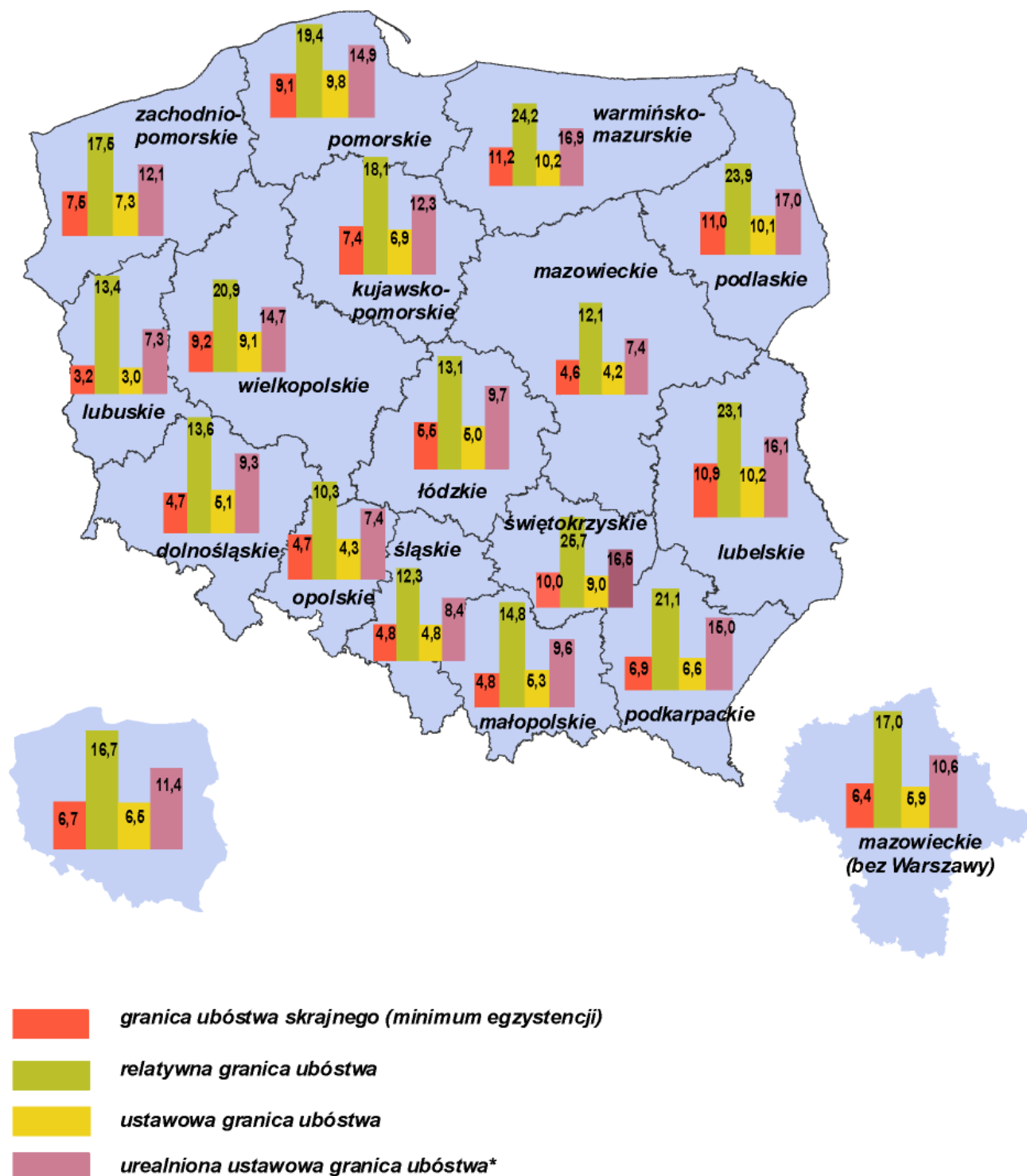
Poniżej średniej krajowej uplasował się również region centralny, czyli województwa mazowieckie i łódzkie. W obu z nich ogólne wartości wskaźników zagrożenia ubóstwem były zbliżone do tych, które odnotowano na południu Polski.

Warto podkreślić, że dane obliczone dla województwa mazowieckiego z wyłączeniem Warszawy wskazują na stosunkowo dużą różnicę między stolicą a resztą województwa. Podobną prawidłowość można byłoby zapewne odnieść do innych województw z dużymi ośrodkami miejskimi, jednak ze względu na mniejszą liczebność próby niż w woj. mazowieckim, w oparciu o wyniki badania budżetów gospodarstw domowych nie można precyzyjnie oszacować skali tych różnic.

Dla województwa mazowieckiego bez Warszawy wartości wskaźników były zbliżone do średnich dla Polski.

MAPA 1. WSKAŹNIKI ZAGROŻENIA UBÓSTWEM W 2011 R., WG WOJEWÓDZTW

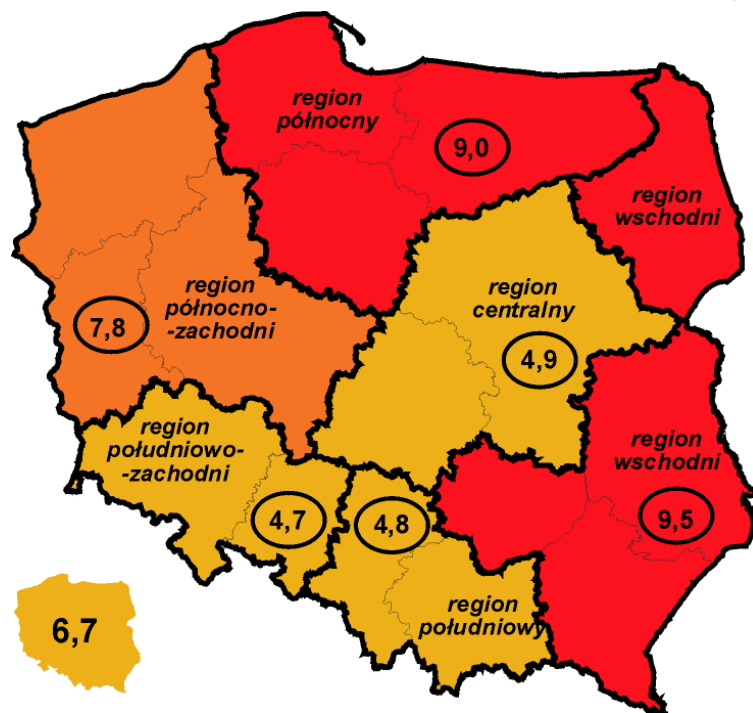
% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granic ubóstwa

* w cenach z IV kwartału 2006 r.

Źródło: Szacunki GUS na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

MAPA 2. WSKAŹNIK ZAGROŻENIA UBÓSTWEM SKRAJNYM W 2011 R., WG REGIONÓW

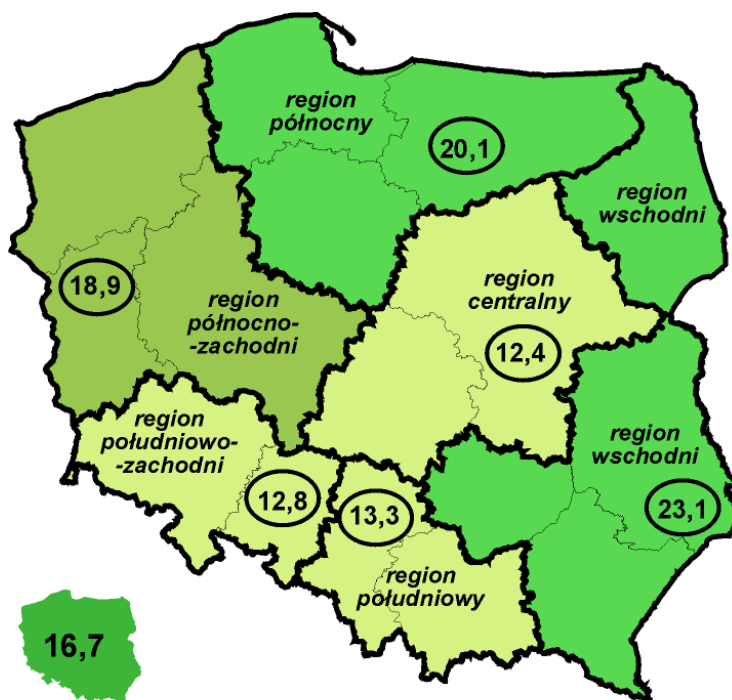

Odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji):

5 i mniej 5 - 8 8 i więcej

Źródło: Szacunki GUS na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

MAPA 3. WSKAŹNIK ZAGROŻENIA UBÓSTWEM RELATYWNYM W 2011 R., WG REGIONÓW

Odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa:

15 i mniej 15 - 20 20 i więcej

Źródło: Szacunki GUS na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

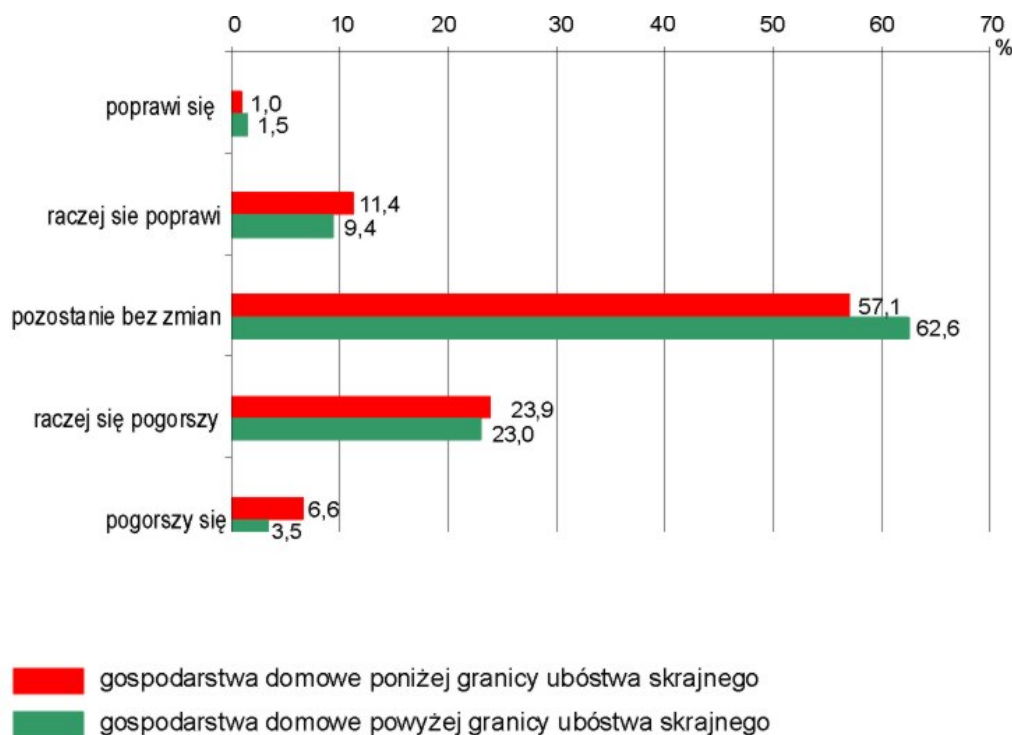
CZY GOSPODARSTWA DOMOWE PRZEWIDYWAŁY POPRAWĘ SWOJEJ SYTUACJI MATERIALNEJ?

W 2011 roku zdecydowana większość (niemal 62,5%) gospodarstw domowych nie przewidywała zmian swojej sytuacji materialnej w ciągu kolejnych 12 miesięcy. Takie zdanie rzadziej wyrażały gospodarstwa skrajnie ubogie – zmian nie spodziewało się ok. 57% z nich, tj. o 5,5 pkt. proc. mniej niż w przypadku pozostałych gospodarstw (por. wykres 2).

Gospodarstwa skrajnie ubogie częściej niż pozostałe sądziły, że ich sytuacja materialna w ciągu kolejnych 12 miesięcy pogorszy się. Wskazało tak ok. 30,5% gospodarstw domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji, podczas gdy dla gospodarstw znajdujących się powyżej tej granicy wskaźnik ten był niższy o ok. 4 punkty procentowe.

Nieznacznie częściej niż pozostałe gospodarstwa domowe, te skrajnie ubogie spodziewały się też zmiany na lepsze – ok. 12,5% z nich sądziło, że w ciągu kolejnych 12 miesięcy ich sytuacja materialna poprawi się lub raczej się poprawi. Taki pogląd wyrażało z kolei ok. 11% gospodarstw znajdujących się powyżej granicy skrajnego ubóstwa.

WYKRES 2. PROGNOZY DOTYCZĄCE PRZYSZŁOŚCI – WG OPINII GOSPODARSTWA DOMOWEGO*

* Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Jak Pan/Pani sądzi, czy w ciągu najbliższych 12 miesięcy sytuacja materialna Pana/Pani gospodarstwa domowego: poprawi się, raczej poprawi się, pozostanie bez zmian, raczej pogorszy się, pogorszy się?*

Źródło: badanie budżetów gospodarstw domowych 2011.

PODSUMOWANIE

- Po okresie spadku w latach 2006-2008, a następnie paroletniej stabilizacji, w 2011 r. odnotowano wzrost poziomu zagrożenia ubóstwem skrajnym w Polsce. Zwiększenie się odsetka osób znajdujących się poniżej minimum egzystencji mogło być związane m.in. z realnym wzrostem granicy ubóstwa skrajnego przy jednoczesnym realnym spadku dochodów i wydatków gospodarstw domowych. Średnioroczne wartości koszyków minimum egzystencji w 2011 r. wzrosły średnio od 5,8 do 6,1%, w zależności od typu gospodarstwa, przy inflacji (wskaźnik CPI) na poziomie 4,3%².
- Brak zmian nominalnej wartości granic ubóstwa ustawowego od 2006 roku spowodował, że w ubiegłym roku wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem skrajnym była wyższa niż wskaźnika zagrożenia ubóstwem ustawowym.
- Zarówno wysoka stopa ubóstwa, jak i jej wzrost w 2011 roku dotyczyły przede wszystkim osób zamieszkałych na wsi oraz w małych miastach, liczących do 20 tysięcy mieszkańców.
- Podobnie jak w latach poprzednich, ubóstwem zagrożeni byli przede wszystkim mieszkańcy gospodarstw domowych z osobami bezrobotnymi (zwłaszcza wtedy, gdy głowa gospodarstwa domowego miała niski poziom wykształcenia), osób niepełnosprawnych oraz rodzin wielodzietnych.
- W wymiarze terytorialnym zasięg ubóstwa był największy w regionach wschodnim i północnym, a w szczególności w województwach: warmińsko-mazurskim, podlaskim, lubelskim i świętokrzyskim.

Opracowanie:

Zespół³ pod kierunkiem Anny Bieńkuńskiej.
Tel. (0-22) 608-35-21, e-mail: A.Bienkunska@stat.gov.pl

² Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (2012), *Poziom i struktura minimum egzystencji w 2011 r.*, str. 3

³ *Opracowanie merytoryczne:* Anna Bieńkuńska, Paweł Piaskowski – Departament Badań Społecznych i Warunków Życia

Obliczenia: Małgorzata Szklarz – Centrum Informatyki Statystycznej

Wykresy: Joanna Drop – Urząd Statystyczny w Łodzi